

Izvorni znanstveni rad
UDK: 929.53(497.584 Istra)“14/16“
DOI: <https://doi.org/10.21857/moxpjhg0jm>
Primljeno: 25.2.2017.

KUMOVI NA KRŠTENJU I SVJEDOCI NA VJENČANJU U ISTRI OD 15. DO 17. STOLJEĆA

DANIJELA DOBLANOVIĆ I MARIJA MOGOROVIĆ CRLJENKO

SAŽETAK: U radu se obrađuje tematika kumstva u Istri u kasnom srednjem i ranom novom vijeku. Kroz upise u matične knjige krštenih Bala, Labina, Rovinja, Savičente i Umaga autorice su pokazale kakva je praksa kod odabira krsnih kumova postojala prije i nakon koncila u Tridentu, te kakve su sve informacije o krštenju i onima koji su na njemu sudjelovali sadržane u pojedinim matičnim knjigama krštenih. Također, autorice su analizirale izbor svjedoka na vjenčanju u najstarijoj rovinjskoj matičnoj knjizi vjenčanih.

Ključne riječi: matične knjige krštenih, matične knjige vjenčanih, kumovi, svjedoci, Istra, kasni srednji vijek, rani novi vijek

Keywords: baptism parish registers, marriage parish registers, godparents, witnesses, Istria, late Middle Ages, early modern era

Uvod

Krsni su kumovi još od srednjeg vijeka imali važnu ulogu, s jedne strane obrednu, prilikom samog obreda krštenja, sudjelujući u njemu na specifičan način (odgovaranje na svećenikove molitve, držanje svijeće, znak križa, mazanje svetim uljem itd), ali se od njih očekivala i duhovna skrb o kršteniku. Još od ranog srednjeg vijeka Crkva je zabranila roditeljima da budu kumovi

Ovaj rad je prethodno objavljen na engleskome pod naslovom »Godparents and Marriage Witnesses in Istria from the Fifteenth to the Seventeenth Century.« *Dubrovnik Annals* 21 (2017): 9-29.

Danijela Doblanović, viša asistentica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Adresa: Zagrebačka 30, 52100 Pula. E-mail: ddoblanov@unipu.hr

Marija Mogorović Crljenko, docentica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Adresa: Zagrebačka 30, 52100 Pula. E-mail: mmogorov@unipu.hr

---

vlastitoj djeci, razlikujući tjelesnu i duhovnu vezu. Kumovi su, dakle, trebali biti skrbnici i u kršćanskom odgoju djeteta, te su zapravo postajali krštenikovi duhovni roditelji. U slučaju smrti roditelja preuzimali su prvenstveno duhovnu, a po potrebi i materijalnu skrb za kumče. Kumovi su tako postajali dio obitelji, a kumstvo je smatrano duhovnim srodstvom i kao takvo predstavljalo ženid-benu zapreku.

Tridentski koncil dokinuo je mogućnost brojnih kumova na krštenju. To je bilo posebno važno u manjim zajednicama, gdje je izbjegavanjem brakova s osobama u kumskim vezama izbor partnera postao vrlo sužen. Osim spomenutog, Tridentski je koncil propisao da krsni kumovi moraju imati sakrament krizme i odredio najraniju dob u kojoj je netko mogao postati kumom, a ona se poklapala i s najranijom dobi za vjenčanje, koja je za djevojke bila 12, a za mladiće 14 godina.¹

Kumstva (krštenje i Sveta potvrda) su bila važna sredstva za stvaranje i učvršćivanje veza različitog tipa: obiteljskih, profesionalnih, političkih... Mnoge moćne obitelji međusobno su se povezivale vjenčanjima, ali i kumstvima. Primjerice, poznati mletački dužd Petar II. Orseolo bio je u kumskoj vezi s carskom obitelji Otona. Naime, njegovom je mlađem sinu na sakramentu Svete potvrde (996) kum bio car Oton III.²

Svjedoci na vjenčanju su, pak, bile osobe bez kojih, nakon Tridentskog koncila, vjenčanje nije bilo valjano. Naime, tijekom srednjeg vijeka bilo je dovoljno da se mladenci jedno drugome obećaju u prezentu da bi se njihova veza smatrala brakom. No, kad bi došlo do problema, ako nije bilo svjedoka tog čina, nitko zapravo nije mogao potvrditi postojanje bračne veze. Stoga je Tridentski koncil regulirao obred sklapanja braka i uz ostalo naveo obvezno prisustvovanje dvaju svjedoka koji će u slučaju potrebe moći potvrditi da je brak sklopljen.³

U ovom će se radu, na temelju pojedinih istarskih matičnih knjiga iz 15, 16. i početka 17. stoljeća, analizirati odabir kumova, njihova uloga prilikom krštenja, spolna raspodjela kumova, te njihov društveni status i zanimanja, kao i

¹ Vidi: Guido Alfani, Vincent Gourdon i Agnese Vitali, »Social customs and demographic change: The case of godparenthood in Catholic Europe.« *Working Paper* 40 (2011): 5-7, dostupno na: www.dondena.unibocconi.it/wp40, pristup 30. rujna 2016; Ariana Vilić-Koprivec i Nenad Vekarić, »Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/2 (2016): 329-331.

² *Povijest Venecije*, sv. 1, ur. Gherardo Orthalli, Giorgio Cracco, Gaetano Cozzi i Michael Knapton. Zagreb: Antibarbarus, 2007: 91.

³ Marija Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*. Zagreb: Srednja Europa, 2012: 75-78.

zastupljenost pojedinih brojnijih kumova. Promatrane su i analizirane najstarije matične knjige krštenih župe Rovinj za razdoblje 1560-1566, župe Bale (1538-1616), Savičente (1571-1582) i Umaga (1483-1499) pisane latinskim i talijanskim jezikom, te jedna glagoljska matična knjiga krštenih župe Lindar (1591-1643). Sve spomenute župe, osim Lindara, nalazile su se u mletačkom dijelu Istre, dok je župa Lindar bila u austrijskom dijelu. Spomenuta su mjesta uzeta kako bi se mogle usporediti sličnosti i razlike između urbanih i ruralnih mjesta, te situacija u mletačkom i austrijskom dijelu Istre.

Što se svjedoka tiče, analizirana je najstarija matična knjiga vjenčanih župe Rovinj za razdoblje od 1590. do 1610. godine. Spomenuta matična knjiga izuzetno je bogata i podacima koje nije bilo nužno i obvezno upisivati u matične knjige, poput iznosa vjenčanog dara, koji je zabilježen u više od 90% upisa, a na temelju kojega se može pratiti i društveni status mladenaca, njihovih obitelji, pa i svjedoka na vjenčanju.⁴

Broj kumova na krštenju prije i nakon Tridenta

Najstarija hrvatska matična knjiga krštenih (Umag) pokazuje da su krštenici u 15. stoljeću u pravilu imali više kumova i kuma. Brojniji su bili muški kumovi (*compare*) od žena (*comare*), pa je u prosjeku po krštenju bio jedan muški kum više (3,2 : 2,2). Ukupno je na 84 krštena u razdoblju od 1483. do 1499. bio 271 kum i 186 kuma. Najčešće su krštenici imali dva ili tri kuma i dvije ili tri kume, ali bilo je i dosta krštenih sa znatno brojnijim kumstvom (Grafikon 1 i 2). Najbrojnije je kumstvo u promatranom razdoblju imala kći umaškog podestata Isabeta Pelegrina Baffo, krštena u Umagu u svibnju 1498. godine. Imala je šest kumova i šest kuma, a zabilježena je i "kuma babica".⁵

⁴ Vjenčane darove i društveni status mladenaca prema rovinjskoj matičnoj knjizi vjenčanih analizirali smo u radu: Marija Mogorović Crljenko i Danijela Doblanović, »Stanovništvo Rovinja prema najstarijoj matičnoj knjizi vjenčanih (1564-1640)«, *Povijesni prilozi* 49 (2015): 239-274.

⁵ *Isabeta Pelegrina filia magnifici domini Mathei Baffo magnifici domini Antonii et domine Mariette eius uxoris. Baptizata fuit a me presbitero Princivali plebano Umagi, die 13 Maii 1498. Cuius compatres fuerunt: reverendus dominus magister Stephanus ordinis minorum, venerabilis presbiter Pelegrinus Rotter canonicus Umagi, ser Damianus De Gelpgo, ser Batholomeus Princivalis, ser Matheus Vitalis, Pelegrinus quondam ser Marquardi, dona Dominica quondam magistri Mathei Sutoris, dona Michaela uxor Bartholomei Crisme, dona Ingaldea uxor ser Ioannis De Le Done, dona Francisca uxor ser Antonii quondam Iacobi De Mingo, dona Marieta uxor ser Bartole Dondo, Alexandrina filia ser Ioannis Princivalis et dona Maria uxor magistri Hieronimi Barbitonsoris de Iustinopoli.* Matična knjiga krštenih župe Umag (1483-1642), Državni arhiv u Pazinu.

Zapravo je zabilježeni broj kuma u Umagu bio i veći. Naime, zadnja u svakom upisu navedena je ženska osoba koja je vrlo vjerojatno bila babica (o tome dalje u tekstu). Odredbe koncila u Tridentu u Umagu se počinju primjenjivati od ožujka 1566. godine, te je od tada za svakog krštenog zabilježen samo jedan muški kum.⁶

Rovinjska matična knjiga krštenih također zorno svjedoči o običaju uzimanja više kumova na krštenju u razdoblju prije Tridentskog koncila. Naime, do kraja listopada 1564. rovinjski krštenici imali su u pravilu više od dva kuma (Grafikon 3). Najčešći je slučaj bio da su kumovi bili dva muškarca i dvije žene, a čak je petina krštenih imala tri kuma i tri kume. No, bilo je slučajeva i s daleko većim brojem kumova. Primjerice, Veneria Bondumeria, kći rovinjskog podestata Aloysiusa Antoniusa Bondumerija, krštena 26. travnja 1564. godine, imala je čak 27 kumova i četiri kume. Među kumovima su bili i mnogi rovinjski uglednici, kancelari i suci.⁷ Ostali kumovi, koji se u drugim slučajevima tituliraju kao *ser* ili *mistro*, u ovom su zapisu naslovljeni kao *dominus*, vjerojatno zato što se radilo o krštenju podestatove kćeri.⁸ Dvadeset i dva kuma i jednu kumu imala je i Dominika, kći Dominika Sponze (*Dominica f. di ser*

⁶ Prije upisa krštenja od 18. ožujka 1566. svećenik je zabilježio da je riječ o zapisima *post publicationem Sacro Santi Concili Tridentini*. Matična knjiga krštenih župe Umag (1483-1642), 32v.

⁷ *Ioannes Lippomanno olim cancelarius, Paulus Puppo olim Valis cancelarius, Dominus Nicolaus Facius eius mag. cancelarius, dominus Antonius Testa iudex, dominus Ioannes Brunensis iudex, dominus Petrus Cadenatius iudex, dominus Hieronimus Burla*. Matična knjiga krštenih župe Rovinj (1560-1581), Državni arhiv u Pazinu.

⁸ *Dominus Ioannes Spongia q. domini Nicolai, dominus Francesco Spongia q. Antonii, dominus Angelus Bichiachi, dominus Natalinus Bichiachi, dominus Blasius Spongia, dominus Antonius Spongia, eius Filius, dominus Dominicus Cadenatius q. Ioannis, Dominus Michael De Episcopis, dominus Dominicus De Episcopis q. Francisci, dominus Antonius Fachinatus, dominus Antonius De Perinis, dominus Iacobus 48 (Quarantotto), dominus Baptista Aromatarius, dominus Dominicus Ferariensis barbitonsor, dominus Bernardinus Barzelogna, dominus Ioannes Garzotto, dominus Bartholomeus de Fasana, dominus Paulus Pavanus, dominus Gregorius Longo, dominus Nicolaus Spongia detto Bobaci*. Kume su također bile supruge uglednika: *dona Lucretia consorte domini Bartholomei Fanzago cap. Sancti Vincenti, domina Vincentia uxor domini Mathei De Episcopis, dona Helena uxor domini Macharii Marchesini lapicide, Laurentia relicta q. Domini Fortunati de Clodia*. Rev. Meser pre Simon Canonico di Valle, meser Antonio Zenovese habitante in Umago, Meser Mateo de Vescovi, Meser Zuanne Fachineto, meser Anzolo Bichiachi, meser Zuanne Sponza q. ser Nicolo, Meser Biasio Sponza, meser Antonio Testa, meser Michalin de Rigo de Vescovi, meser Marcho Moranii da Venezia, meser Domenego Pistoia, meser Antonio Bergamasco nevodo de meser Antonio Stringer da Venezia, meser Anzolo Bichiachi, magnifica Madona Anzola consorte del mag. Meser Zuanne Pisano et la sua canceliera da Vicenza consorte de miser Mattio dei Vescovi, Dona Antonia consorte de meser Hieronimo Burla, Dona Helena consorte de meser Machario, dona Catherina consorte de ser Zuanne Pavan, dona Helena consorte de meser Francesco sartor da Vegia, Dona Fumia consorte de ser Antonio della Braza. Matična knjiga krštenih župe Rovinj (1560-1581).

Domenego Sponza), krštena 5. rujna 1563, dok je Antun, sin Frana Zorzija (*Antonio f. del magnifico Francesco Zorzi*), kršten 15. prosinca 1560, imao dvanaest kumova i sedam kuma.⁹ U navedenim su slučajevima krštena djeca vrlo uglednih građana pa je biti kum na krštenju njihove djece zasigurno bilo pitanje časti i svojevrsnog prestiža; veća korist od pokumljavanja za kumove nego za obitelj krštenoga. Primjećuje se kako su kumovi na krštenju spomenute podestatove kćeri, a koji su zabilježeni kao kumovi i na mnogim drugim krštenjima, tada umjesto kao *mistro* ili *ser* kako su redovito zabilježeni na drugim krštenjima, na ovome krštenju zabilježeni kao *dominus* (gospodin).

Brojniji kumovi na krštenju u predtridentinskom razdoblju zabilježeni su diljem Europe. U Italiji je, kako ističe Guido Alfani, postojao niz različitih praksa. Tako je u Vicenzi i Veroni, primjerice, broj kumova bio manji (dva), a u Veneciji iznimno velik. Djeca mletačkih patricija, prema nekim, doduše ne posve provjerenim izvorima, imala su i do stotinu kumova.¹⁰ Istraživanja za firentinsko područje pokazala su da je bio uobičajen veći broj kumova, često desetak, a najviše do 25.¹¹ U Francuskoj i Engleskoj bila je praksa da su dječaci imali dva kuma i jednu kumu, a djevojčice dvije kume i jednog kuma, iako je i tamo postojao niz lokalnih specifičnosti i različitih uzusa. Tri kuma u različitim kombinacijama (dva kuma i kuma ili kum i dvije kume) postojali su, čini se, i u Nizozemskoj i Danskoj. Općenito je u sjevernoj Europi i Francuskoj na snazi bio model trojnog kumstva, a u središnjem i južnom dijelu multikumski model.¹²

Tridentski koncil donio je prekretnicu propisom da je dovoljno imati jednog kuma i kumu na krštenju.¹³ O reguliranju broja kumova na krštenju svjedoči i

---

⁹ *Reverendo meser pre Simon Canonico di Valle, meser Antonio Zenovese habitante in Umago, meser Mateo De Vescovi, meser Zuanne Fachineto, meser Anzolo Bichiachi, meser Zuanne Sponza q. ser Nicolo, Meser Biasio Sponza, meser Antonio Testa, meser Michalin de Rigo De Vescovi, meser Marcho Moranii da Venezia, meser Domenego Pistoia, meser Antonio Bergamasco nevodo de meser Antonio Stringer da Venezia, meser Anzolo Bichiachi, magnifica Madona Anzola consorte del mag. meser Zuanne Pisano et la sua canceliera da Vicenza consorte de miser Mattio Dei Vescovi, dona Antonia consorte de meser Hieronimo Burla, dona Helena consorte de meser Machario, dona Catherina consorte de ser Zuanne Pavan, dona Helena consorte de meser Francesco sartor da Vegia, dona Fumia consorte de ser Antonio della Braza.* Matična knjiga krštenih župe Rovinj (1560-1581).

¹⁰ Guido Alfani, *Padri, padrini, patroni. La parentela spirituale nella storia*. Venezia: Marsilio Editori, 2007: 56.

¹¹ G. Alfani, *Padri, padrini, patronii*: 57.

¹² G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 58-62.

¹³ G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 95-96; Rina Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku HAZU, 2013: 138.

upis u rovinjsku matičnu knjigu krštenih od 29. listopada 1564. godine, kada je krštena Eufemija, kći Petra Squizera. Kum joj je bio *magister* Georgius Calucii. Zapisano je da uz njega nije bilo drugih kumova, u skladu s odredbama Tridentskog koncila: *non fuerunt alii compatres neque commatres ob obedientium synodi sacrae diocesanae quae precipit ut unus compater tantum sit et ad plus unus compater et una commater quae Sacra synodus extracta est ex partibus substantialioribus libri reverendi Concilii Tridentinii sub anno 1563.*¹⁴ Različiti crkveni edikti o kumstvima prije Tridenta spominju potrebu smanjenja broja kumova, jer je jedan fizički otac, a jedan ili maksimalno dva trebala bi imati ulogu duhovnog oca.¹⁵

U Balama je situacija bila nešto drugačija. U zapisima krštenja prije Tridentskog koncila krštenje se odvijalo uz jednog muškog i dvije ili tri ženske kume. Poslijetridentska praksa bila je imati kuma i kumu ili ponekad dva muška kuma, ali nikada dvije ženske ili samo jednu žensku kumu.

Za župu Savičenta analizirana su kumstva na krštenju za razdoblje od 1571. do 1582. godine. Kako je riječ o razdoblju nakon koncila u Tridentu, uobičajeno je bilo da je svaki kršteni imao jednog kuma i jednu kumu. Ipak, ima i poneka iznimka. Zanimljiv je u tom smislu upis krštenja od 8. srpnja 1577. godine, kada je krštena Livia Nicolosa Allensio, kći gospodina Heruka iz Kopriva (*magnifico signor Hercule da Capodistria*). Kod kumstva je zabilježeno da je bio prisutan kapetan i mnogi drugi, te su potom navedena tri kuma i dvije kume.¹⁶ Dvije kume imali su i sin *miser* Gabrijela Longa, kršten 25. lipnja 1580, i sin *ser* Pola Vodopije, kršten 7. prosinca 1579. godine. Prvome su kume bile *la magnifica madona Andriana moglie del magnifico signor Francesco Vida al presente potesta in Dui Castelli*, a drugome *Giacomina Summa moglie di miser Zorzi et Anastia figlia del mistro Zuanne Zamperich*. Kumstva su se ograničila brojem, ali se status neke osobe naglašavao i prilikom upisa u matičnu knjigu krštenih, kada je nabrajano tko je sve od uglednih osoba prisustvovao krštenju.¹⁷

¹⁴ Matična knjiga krštenih župe Rovinj (1560-1581): 37r.

¹⁵ G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 60.

¹⁶ *Fanzago Bortolo capitano di S. Vincenti et altri furono presenti e fu compar il rev. pre Domenico Vodopia, miser Antonio Pinco et miser Zorzi Summa te Laura moglie di miser Gabriel Longo et Magdalena moglie di miser Domenico Summa, ceroico*. Matična knjiga krštenih Savičente (1568-1588), Državni arhiv u Pazinu.

¹⁷ Na krštenju sina mletačkog patricija Alessandra Benzonija u Umagu 1. kolovoza 1606. navedeni su kum i kuma koji su dijete držali *al sacro fonte*, a nakon toga je zabilježeno da su na tom krštenju bili svi dalje navedeni, pet muškaraca i četiri žene.

U Lindaru je devedesetih godina 16. stoljeća, odnosno od 1591. do 1596, bila praksa da na krštenju bude troje kumova, koji se javljaju u 61,5% slučajeva, i to najčešće jedan kum i dvije kume. Vrlo su rijetki primjeri u kojima je krštenik imao dva kuma i jednu kumu (samo 0,03%). Od početka 17. stoljeća prisutno je samo dvoje kumova, u pravilu kum i kuma.

Guido Alfani je, istražujući kumstva u talijanskim župama, napravio kategorizaciju kumstava s obzirom na broj kumova i njihov spol. Na taj je način došao do šest modela kumstva:

Čisto multikumstvo - neograničeni broj kumova, kako ženskih tako i muških; vrlo raširen u Italiji, a prisutan i u Francuskoj, vjerojatno i Španjolskoj i Njemačkoj.

Asimetrično multikumstvo - neograničeni broj kumova, ali uglavnom muških; slučaj Torina i Firenze.

Ograničeno multikumstvo - ograničeni broj kumova, muških i ženskih; raširen u Italiji, vjerojatno i u Francuskoj i sjevernoj Europi.

Ograničeno asimetrično multikumstvo - ograničeni broj kumova, ali uglavnom muških; prisutan u Veroni, Vicenzi, Trevisu.

Čisto monokumstvo ili "model para" - vrlo rijetko se pojavljuje prije Tridentskog koncila. Poslije koncila postaje tipičan model kumstva katoličke Europe.

Asimetrično monokumstvo - samo jedan kum, muškarac ili žena; u Italiji prisutan samo u brdima salernitanskog područja.¹⁸

Kako se istarski primjeri uklapaju u ovu podjelu? Istražena su kumstva za četiri župe, dvije u predtridentskom razdoblju (Umag i Rovinj) i tri za razdoblje poslije Tridentskog koncila (Lindar, Rovinj i Savičenta).

Umaška kumstva mogu se definirati kao čista multikumstva, jer je tamo bio prisutan veći broj muških i ženskih kumova. Nakon Tridenta kršteni je imao jednog, i to muškog kuma. Vrlo su rijetki unutar tog modela bili slučajevi kada su na istome krštenju kumovi bili iz iste obitelji (supružnici, roditelji i djeca i sl).

Lindarski pak kumovi birani su prema kombinaciji modela čistog monokumstva i ograničenog multikumstva, a u Rovinju je postojao model čistog multikumstva prije Tridenta i model čistog monokumstva u razdoblju poslije koncila.

---

¹⁸ G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 64-66.

Kumovi savičentskih krštenih pripadali bi tako u čisto monokumstvo, jer su tamo krštenici imali jednog kuma i jednu kumu. I tu je također, kao i u Umagu, iznimno rijetko jedan krštenik imao za kumove članove iste obitelji (svega 8 na 359 krštenja).

Upisi krštenja - različiti običaji

Premda se krštenje odvijalo u crkvi, uz krštenje su vezani različiti običaji. Tako novigradski biskup Tommasini (sredinom 17. stoljeća) spominje kumove na prvom rezanju kose muškom djetetu (*compare della prima tonsura*) koje se obavljalo mjesec dana poslije rođenja (ili nešto više). Prema njegovim zapisima, to je bilo slavlje na koje je obitelj zvala prijatelje i rodbinu, a sam kum asistirao je rezanju čuperka kose.¹⁹ Ne spominje tko su bili kumovi. Moguće je da je riječ o istoj osobi koja je uskoro po djetetovu rođenju bila kum na krštenju u crkvi. Nije posve jasno o kakvom se običaju radi, odnosno, je li rezanje kose vezano uz samo krštenje.

Poznato je da su se sve do 20. stoljeća, zbog visoke smrtnosti novorođenčadi, djeca krstila istoga dana ili nekoliko dana nakon rođenja. Budući da su majke još bile slabe zbog poroda, djecu su u crkvu donosile druge žene, vjerojatno vrlo bliske s obitelji novorođenčeta. Neke matične knjige sadrže upise koji svjedoče tu praksu. Primjerice, u labinskoj matičnoj knjizi krštenih pod nadnevkom 1. rujna 1633. zabilježeno je da je Bartolomeu, kći Battiste Battilane i njegove supruge Helene, na vrata crkve donijela Anzola, kći gospodina Jakova Calina (*presentata alla porta della chiesa per Anzola...*), a onda ju je na krštenje odnio Jakov Dragonja (*levata al sacro fonte per Giacomo Dragogna*).²⁰ Za pretpostaviti je da je Anzola bila kuma, a Jakov Bartolomein kum. Na istome listu spomenute matične knjige, svega nekoliko upisa niže, krštenje je zabilježeno na sasvim drugačiji način, bez spomena crkvenih vrata i nošenja do krstionice. U rujnu 1633. kršten je Ivan, sin supružnika Zaharije i Marije. Krstio ga je svećenik Michiel Manzoni, a kumovi su bili Marin Jakovljevi i Matija Hrvatini Petrovi (*per compare Marin Viscovich de Giacomo, comare fu*

¹⁹ Giacomo Filippo Tommasini, »De' commentarii storici-geographici della provincia dell'Istria libri otto con appendice di monsign. Giacomo Filippo Tommasini vescovo di Cittanuova.«, u: *L'Archeografo Triestino. Raccolta di opuscoli e notizie per Trieste e per Istria*, sv. 4. Trieste: dalla tipografia di Gio. Marenigh, 1837: 71.

²⁰ Dana 1. rujna 1633. Vidi: Matična knjiga krštenih župe Labin (1536-1584), Državni arhiv u Pazinu.

Mattia Chervatin di Piero).²¹ Mnogi daljnji zapisi krštenja u Labinu opet spominju donošenje djeteta do vrata crkve, koje zatim i preuzima kum.

Prilikom upisa krštenja u matičnu knjigu svećenici se nisu držali propisanih normi. Korigirali su ih biskupi pregledom knjiga za vrijeme vizitacija. Upravo zato na malom teritoriju postoji niz različitih načina upisivanja i samim tim različitih vrsta informacija u matičnim knjigama. U najstarijoj promatranoj matičnoj knjizi krštenih (Umag), za razliku od labinske, nije zabilježeno tko je dijete donio do crkve, ali je zabilježena jedna druga važna informacija. Primjer upisa od 12. veljače 1487. uobičajen je upis u toj matičnoj knjizi:

Dominicus Pelegrinus filius ser Petri Gelpho et done Ursulae eius uxoris. Baptizatus fuit a me ut supra die 12 februarii 1487. Compatres fuerunt magister Dominicus Pictor, Bonushomo de Mugla, Bartholomeus ser Iohanis De Ambrosio, Orio q. ser Baldasaris. Comatres vero Bartolomea filia quondam ser Nicolai Vitalis, Bernardina filia ser Pelegrini Crisme, Micaela filia quondam ser Prinque Crisme, et dona Cattarina Contessa.

Analizom upisa u navedenoj knjizi ustanovljeno je da je zadnja osoba zabilježena u upis vjenčanja vjerojatno bila babica.²² Naime, nekoliko uzastopnih godina na kraju svakog upisa bilježena je ista žena: *dona Antonia Siromocha, dona Cattarina Contessa, dona Lucia Sclavina, dona Pasqua Cuciana, dona Pelegrina Nanina* ili *la Nanina, dona Catarina Cithara*... Nigdje nije izričito navedeno da je riječ o babici, ali zapisi iz drugih župa pokazuju da su se kao neke počasne kume bilježile upravo babice. U umaškom slučaju gotovo su u pravilu postojale dvije kume i na kraju "kuma babica". Vrlo je slično bilo i u Balama, no tamo je babica i nazivana "višom kumom" (*comare mazor*). Primjerice, u zapisu krštenja u Balama od 3. veljače 1573. stoji da je kršten Blaž Ivan (*Biasio et Zuanne*), sin Martina Montagne i njegove supruge Agate. Zabilježeno je da ga je na krštenju držao svećenik Marin Cozza, a uz njega se spominju vjerojatno kum Bartol Žinović i "viša kuma".²³ Najstariji baljanski

²¹ Matična knjiga krštenih župe Labin (1536-1584).

²² U najstarije matične knjige babica se nerijetko upisivala. Vidi o tome: Marija Mogorović Crljenko, Branka Poropat i Tajana Ujčić, »*Suficit tibi scriber*: matična knjiga krštenih župe Labin (1536-1583).«, u: *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu-Odsjek za povijest, 2005: 443-453.

²³ *Qual tene al sacro fonte del battesimo il reverendo miser pre Marin Cozza et Bortholo Zinovich, per non vi esser stata comare trane che la comare mazor, qual fu dona Fumia relita quondam Fiorin*. Dana 3. veljače 1573. Vidi: Matična knjiga krštenih župe Bale (1538-1573), Državni arhiv u Pazinu.

upisi razlikuju osobu koja je dijete držala prilikom krštenja (*lo tene al sacro fonte, lo tene a batesimo*) i osobe koje su bile kumovi (*compare, comare*).²⁴ U mnogim uzastopnim upisima krštenja ista osoba koja dijete drži na krštenju (*lo tene al sacro fonte*) u pravilu je klerik.

Možda je babica ulogu počasne kume dobila i bez nazočnosti na samom krštenju, no gornji zapis o krštenju sina Martina Montagne ipak potvrđuje njezinu prisutnost na činu krštenja. U kasnijim se zapisima ona više ne navodi samo kao *comare mazor*, već i kao *obstetrix*, pa je u jednom krštenju ista žena *obstetrix*, a već u sljedećem zapisu *comare mazor*. Ti zapisi svakako potvrđuju veliku važnost i ugled babica,²⁵ koje su onda dobivale i naslov počasnih kuma, te svjedoče o važnosti kumstva u društvu.

Status kumova

Analiza matičnih knjiga krštenih pokazuje da su neki kumovi bili češći od drugih. Ugledni pripadnici neke zajednice (načelnici, liječnici, kancelari i uopće boljestojeći pripadnici društva) vrlo su često zapisani kao kumovi na krštenju. Uočeno je to i u promatranim istarskim župama.

U slučaju krštenih u Umagu (1483-1499) vrlo su često među kumovima bili obrtnici (*magister*) različitih vrsta (*sutor, textor, pictor*), klerici (*venerabilis dominus presbiter, venerabilis dominus*), ali i drugi koji se navode uz titulu *ser* ili *magnificus dominus, spectabilis dominus* i sl. Najčešće su kumovi na krštenju bila djeca pokojnog Marquarda Petronija (*de Petrogna/Petronio*): Marija, Franciska, Damjana, Dominika, Katarina, Ivan, Henrik i Pelegrin. Spominju se 20 puta, a bili su kumovi petini krštenih (17 od 84, 20,2%). Uz Ivana, Henrika i Pelegrina nije zabilježena nikakva titula. Pored njih, također su vrlo brojni bili kumovi *ser* Damian de Gelfho, njegova supruga i kćeri. Spominju se 19 puta, a kao i Petronijevi bili su kumovi petini krštenika (17 od 84, 20,2%). Među često birane kumove spadaju i *ser* Andreas de Valesio (Valesius) i

²⁴ *Piero et Zuane fiol de ser Natalin de Orsera fu battezzato da me pre Domenego q. mistro Marin Barbier. Lo tiene a batesimo ser Vinzenzeto da Venetia patron de barcha. Compare X. phoro Palaziol. Comare Maria muier de Thomasin Vodogaz. Comare mazor dona Oliva muier de ser Antonio q. Sixto. Dana 8. travnja 1539. Vidi: Matična knjiga krštenih župe Bale (1538-1573).*

²⁵ Umaška babica Antonia Siromacha u 15 je godina uspješno porodila, barem prema onom što je zabilježeno u matičnu knjigu krštenih, 52 djece.

njegova djeca, koji su bili kumovi dvanaestorici krštenih (14,3%), te Ivan Princivalis i njegove kćeri Aleksandrina, Beatrica i Lukrecija (12 krštenih imalo je njih za kumove). Postolar Ioannes Antonius (*sutor*) bio je kum na osam krštenja u razdoblju od 1488. do 1498, a sinovi i kćeri pokojnog postolara Mateja (*Matheus sutor*) prisustvovali su kao kumovi također na osam krštenja u razdoblju od 1491. do 1498. godine.²⁶ Osmero kumčadi imali su i *magister* Thomas Cerdonis/de Cerdo i njegova obitelj (od 1487. do 1498), *ser* Matheus de Rimizza (od 1487. do 1499), te Ioannes de Ambrosio de Bergamo *civis Humagi*, njegova supruga i djeca (od 1487. do 1499). Članovi ovih devet obitelji bili su kumovi na više od 70% krštenja (61 od 84). Ima slučajeva kada je više njih (uobičajenih kumova) iz navedenih obitelji sudjelovalo na istom krštenju, što je bio slučaj kad je kršten Ioannes Nacifer, sin Dominika i Antonije Vitalis (kršten 1.1.1497).²⁷ Najugledniji pripadnici umaške zajednice (označeni kao *spetabilis dominus* ili pak *venerabilis dominus*, ako je riječ o klericima) bili su također birani za kumove. I njihove su sluškinje također bivale kume, a u tom slučaju nisu navedene kao nečije kćeri i onda nečije sluškinje, već samo kao sluškinje (*famula*) tih uglednih građana (podestata, kirurga, kancelara). Tako je *Cattarina famula magistri Ioannis Cirugii* bila kuma na četiri krštenja 1487. godine, a *Helena famula ser Alexandri cancelarii domini Francisci Minoto* je 1492. bila kuma kćeri slikara Dominika (*magister Dominicus pictor*). Spominje se i *famula* gospodina Ivana Dieda (*dominis Ioannes Diedo*) na krštenju kćeri tkalca Perinusa Cipranina (1488), *Achina famula done Ingaldee q. ser Bernardi Rotter* na krštenju Bernarda Jakova Rottera (1498).²⁸ Uočeno je da su obrtnici često birani za kumove, ali su i njihovoj djeci kumovi nerijetko bili oni iz skupine najčešćih kumova, odnosno uglednijih građana. Također, kod kumstava su svakako bile važne i poslovne veze roditelja. To je lijepo vidljivo kod upisa krštenja djece slikara *magister Dominicus pictor* i njegove supruge *Illixia/Lixia*. U razdoblju od 1483. do 1499. u matičnoj knjizi krštenih Umaga zabilježeno je krštenje troje njihove djece. Među kumovima se spominju obrtnici iz iste branše: *pictor Bernardinus magister de Iustinopoli*, *magister*

²⁶ Zanimljivo je da su postolari (jedini među obrtnicima) bili uobičajeni kumovi u talijanskoj Ivreji (G. Alfani, *Padri, padrini, padroni*: 194).

²⁷ *Magister Tomaso Cerdo*, *magister Ioanes Antonius Sutor*, *magister Perinus Textor preco communitatis*, *Lucia uxor ser Bernardini de Moncelese*, *Maria filia ser Andree De Valesio*, *Damiana filia. q. ser Marquardi de Petrogna*, *Helena filia ser Petri de Tridento de Parenzo*. Matična knjiga krštenih Umaga (1483-1643).

²⁸ Krštenja od 19. i 21. veljače, te 14. listopada 1487, 2. prosinca 1492, 9. listopada 1488. i 21. srpnja 1498. godine. Vidi: Matična knjiga krštenih Umaga (1483-1643).

Hieronimus de Treviso incisor (23.1.1496), ali i drugi umaški obrtnici: *magister Baptista barbitonsor* i *Aloysius aromatarius*.

Umaška komuna je 1477. na radove održavanja rijeke Mirne, a proporcionalno broju kućanstava (*dim/fuocho*), trebala poslati 178 muškaraca.²⁹ Prema tome, na tom području je tada moglo živjeti od 700 do 900 ljudi (uz koeficijente veličine kućanstva 4 i 5).³⁰ S obzirom na broj djece kojima su bili kumovi (98), devet najčešćih kumskih obitelji bilo je povezano s oko 50 obitelji (računajući da je u promatranom razdoblju kršteno barem dvoje djece iz jedne obitelji).

Tablica 1. Najčešći umaški kumovi (1483-1499)

Kumovi	Broj upisa kumstava			Broj kumčeta
	M	F	Ukupno	
Djeca pokojnog <i>Marquardusa de Petrogna</i>		20	20	17
<i>Damian de Gelpho</i> ; supruga i kći	8	11	19	17
<i>Andreas de Valesio</i> i njegova djeca	5	8	13	12
Ioannes Princivalis i kći	4	8	12	12
kćeri i nevjeste pok. <i>magistra Matheusa Sutora</i>		8	8	8
<i>Ioannes de Ambrosio de Bergamo civis humagi</i> ; supruga i djeca	2	6	8	8
<i>Tomas Cerdo</i> i kćeri	6	2	8	8
<i>Matheus de Rimiza</i>	8	0	8	8
<i>Ioannes Antonius Sutor</i>	8	0	8	8

U župi Savičenta je u razdoblju od 1571. do 1582. kršteno 359 djece. Riječ je o maloj župi u kojoj je u tada moglo biti od 750 do oko 1.000 stanovnika.³¹ Više od 90% krštenih imalo je za kuma ili kumu člana jedne od 15 najčešćih kumskih obitelji (Tablica 2). Riječ je o obiteljima obrtnika, kancelara, kapetana

²⁹ Egidio Ivetic, *La popolazione dell'Istria nell'età moderna. Lineamenti evolutivi*. Trieste-Rovinj: Centro di ricerche storiche Rovigno, Unione italiana Fiume, Università popolare di Trieste, 1997: 67.

³⁰ Takav broj stanovnika sugerira da u matičnu knjigu krštenih Umaga za promatrano razdoblje nisu upisana sva krštenja. Prosječan je broj krštenih u to vrijeme, prema matičnoj knjizi, bio oko pet, a takav bi broj krštenja odgovarao zajednici od oko 150 stanovnika (uz stopu nataliteta 35 promila).

³¹ Nema izvora koji govore o broju stanovnika u to vrijeme, no mogući broj stanovnika može se izračunati pomoću broja krštenih i pretpostavljene stope nataliteta od 30 odnosno 35 i 40 promila (karakteristični za predtranzicijsko razdoblje).

Tablica 2. Najčešći kumovi u župi Savičenta (1571-1582)

Kumovi	M	Ž	Ukupno	Udio (%)
<i>Pietro Selaro (mistro)</i> , njegova supruga i kćer: Lucia and Zuana	47	21	68	18,9
<i>Zener de Manzoni q. Franceschin</i> i njegova supruga <i>Domenica</i>	32	7	39	10,9
<i>Bortolo Quinzano (miser)</i> , njegova supruga i kćeri: <i>Maria, Franceschina, Orsina, Quinzanella, Lugretia</i>	1	27	28	7,8
<i>Ricardo Vodopia (ser/miser)</i> , njegova supruga i kćer: <i>Menegha, Franina</i>	10	13	23	6,4
<i>Zorzi Summa (miser)</i> , njegov sin <i>Zuan Maria</i> , supruga <i>Giacomina</i> i <i>Lucrezia (supruga Zuanna Marie)</i>	11	11	22	6,1
<i>Zanut Cargnel (mistro)</i> i njegova supruga <i>Meneghina</i>	12	9	21	5,8
<i>Constantin Di Fioli (miser)</i> , njegov sin <i>Francesco</i> , supruga <i>Andriana</i> i kćeri: <i>Cattarina, Chiara, Fumia, Pelegrina</i>	7	12	19	5,3
<i>Francesco Taiapiera (mistro)</i> njegova supruga <i>Francesca</i>	7	12	19	5,3
<i>Marco Zamperic (mistro)</i> i njegove supruge <i>Biasia</i> i <i>Matiuza</i>	5	13	18	5
<i>Hieronimo Salgaredo (ser)</i> , njegova supruga i kćeri: <i>Cattarina, Cattarina</i> i <i>Uliana</i>	10	6	16	4,5
<i>Zuanmaria Pulisan (mistro)</i> i njegova supruga <i>Gasperina</i>	8	7	15	4,2
<i>Jacomo Calimeni (ser)</i> i njegova supruga <i>Mare</i>	1	13	14	3,9
<i>Isepo de Manzoni (ser)</i> ; njegova udovica <i>Mare</i>	1	13	14	3,9
<i>Andrea Vodopia (ser)</i> ; njegova udovica <i>Giulia</i>	0	9	9	2,5
<i>Thoma Quelli (ser)</i> i njegova supruga <i>Fumia</i>	6	1	7	1,9
<i>Ukupno</i>	158	174	332	92,4

i drugih uglednijih osoba u mjestu. Takva gusta veza kumstava, kako potvrđuju i istraživanja za neke male talijanske župe (npr. Azeglio u Pijemontu), bila je karakteristika malih mjesta, a postala je uobičajena u posttridentskom razdoblju. Tako je mali broj “uobičajenih kumova” (*padrini abituali*) bio nositelj guste mreže društvene solidarnosti koja se stalno obnavljala.³² Umaški kršteni i njihovi kumovi promatrani su u predtridentskom razdoblju i tada je mreža kumstava također bila gusta, ali ne kao u Savičenti u drugoj polovici 16. stoljeća.

³² G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 190-191.

U Savičenti je primijećena zanimljiva pojava kod kumstava. Žene iz navedenih 15 obitelji bile su češće kume od muškaraca iz tih obitelji (njihovi supruzi i očevi), a neke su žene, i to prije svega supruge i kćeri najviše pozicioniranih pripadnika zajednice, bile kume mnogo češće od svojih supruuga i očeva. Tako je, primjerice, *miser* Bortolo Quinzano (iz obitelji Quinzano su bili savičentski bilježnici, a početkom 17. stoljeća i kapetan) bio kum na samo jednom krštenju (sinu *mistra* Bortola Gersina), a njegova supruga i kćeri čak 27 puta. Kapetan kaštela Savičenta bio je nazočan na jednom krštenju, no nije bio kum. Kao kuma nije zabilježena ni njegova eventualna žena ili djeca, no jesu njegove sluškinje (*massara*): *dona Giustina masara del magnifico capitano di San Vincenti* i *dona Agustina, massara del magnifico capitano* (tri puta). Navedene su sluškinje bile kume sinu *mistra* Marcuzija Zampericha (1.8.1575), kćeri *mistra* Giacoma Prena (1.9.1575), sinu *ser* Simona Budacha (15.7.1576) i sinu *ser* Matie Salgareda (12.11.1576).

Savičentskim krštenima u tom su razdoblju nekoliko puta kumovi bili i različiti klerici (19 od 359; 5,3%): *pre* Giacomo Zamperich, *pre* Pasqualin Sellaro, *reverendo miser pre canonico* Batista Vodopia. Za usporedbu, u župi Azeglio (Pijemont) svećenici su bili iznimno često kumovi.³³

Linarska matična knjiga krštenih ne sadrži dovoljno podataka da bi se mogao promatrati društveni status roditelja i kumova i vidjeti kako su kumovi bili birani s obzirom na društveni stalež. Ipak, vidljivo je da su pojedinci češće birani za kumove, a kad se tome pridodaju i članovi njihovih obitelji, postaje jasno da su pojedine obitelji bile uobičajene kumske obitelji, što može upućivati na njihov ugled i status u društvu.

U Lindaru je u razdoblju od 1591. do 1600. zabilježeno 206 krštenja i 491 kumstvo. Pojedinci, odnosno pojedine obitelji bile su popularnije prilikom odabira kumova. Kao obitelji iz kojih su češće birani kumovi promatrane su one koje su dale 10 i više kumova (vidi tablicu 3). U obzir je uzeta nuklearna obitelj i njezini članovi: muž, supruga, djeca, najčešće kćeri, budući da su pojedinci bili određeni upravo takvim obiteljskim odnosom. Šire obitelji nisu promatrane, jer unatoč postojanju istih prezimena ne postoji odrednica kojom bi se dotični članovi mogli odrediti i međusobno povezati. U promatranom desetljeću, obitelji iz kojih su češće birani kumovi dale su 159 kumova, odnosno 32,32%.

U sljedećem desetljeću (1601-1610) u Lindaru je bilo nešto manje krštenja (194), a sukladno tome i kumstava (349). Promatrajući obitelji iz kojih je

³³ G. Alfani, *Padri, padrini, patroni*: 191.

Tablica 3. Najčešći kumovi u župi Lindar (1591-1600)

Kumovi	M	F	Ukupno	Udio (%)
				kumova
Kata Lukežić supruga Mateta	0	29	29	5,9
Mihel Rabar i supruga Lucija	10	6	16	3,25
Mihel Bolunac i supruga Katarina	14	2	16	3,25
Marko Marinčić i supruga Katarina	8	8	16	3,25
Gabriel Klenovar i supruga Lucija	8	6	14	2,85
Grgor Cacrman i supruga Elena	5	8	13	2,64
Baštijan Andreičić i supruga Orsa	5	7	12	2,44
Jerolim Frle i supruga Fumija	7	5	12	2,44
Jakov Bolčić i supruga Polka	5	6	11	2,24
Kirin Štihović i supruga Elena	4	6	10	2,03
Ivan Lovrečić i supruga Katarina	2	8	10	2,03
<i>Ukupno</i>	68	91	159	32,32

birano najviše kumova došli smo do gotovo jednakog postotnog rezultata kao i u prethodnom desetljeću. S obzirom na manji broj krštenja i kumstava, kao češće birane promatrane su obitelji koje su dale do osam kumova (vidi tablicu 4). U ovom su razdoblju promatrane obitelji dale 113 kumova, odnosno 32,32%.

Tablica 4. Najčešći kumovi u župi Lindar (1601-1610)

Kum	M	F	Ukupno	Udio (%)
				kumova
Jerolim Frle; supruga Fuma i kćeri Dorka, Luca i Matija	4	23	27	7,73
Martin Andreičić; supruga Ulika i kći Fuma	2	16	18	5,15
Kirin Klenovar; supruga Katarina i kći Kristina	6	9	15	4,29
Grgur Šoštar; kći Dorka	1	9	10	2,86
Gabriel Semić; supruga Matija	3	6	9	2,57
Gabriel Klenovar; supruga Lucija	3	6	9	2,57
Mihel Bolunac	9	0	9	2,57
Anton Butegar	8	0	8	2,29
Mihel Češić; supruga Maruša	7	1	8	2,29
<i>Ukupno</i>	43	70	113	32,32

U oba se razdoblja pojavljuje daleko veći broj ljudi s istim prezimenom, ali ako među njima nema oznake za određeni rodbinski odnos (žena, kći, muž, sin itd) nismo ih promatrali kao pripadnike iste obitelji, budući da je u mjestu bilo više obitelji s istim prezimenom. Analiza je pokazala da su u oba promatrana desetljeća krštenici imali kumove iz različitih, a ne iz istih obitelji.

Lindarska župa u promatranom je razdoblju bila mala ruralna župa koja je mogla imati oko 500 do 600 stanovnika.³⁴ Među žiteljima nije bilo značajne vertikalne raslojenosti, budući da su svi više-manje pripadali skupini zemljoradnika. Rijetki obrtnici koji su obitavali u mjestu morali su uživati nešto veći ugled. Svojevrsnu društvenu jednakost potvrđuje i matična knjiga krštenih, u kojoj i nema nekih titulacija ni kod roditelja krštenih ni kod kumova. Ipak, kod pojedinih kumova zabilježeno je porijeklo i služba koju su obavljali. Oni nisu bili česti kumovi, već se javljaju u pojedinačnim slučajevima. U knjizi se spominju tršćanski plemić *mišer* Andrea Rapiciš, koji je 1598. bio kum Ivanu Skubiću, sinu Martina i Elene, a 1591. Ivanu Bazgaliću, sinu Frančine, kum je bio *pre* Mate Lovrečić, budući župnik. Uz njega, Ivan je imao još jednog kuma, Marka Malinara, i kumu Orsu, koja je bila kći župana Jurja Lovrečića. *Pre* Mate Lovrečić u promatranom je razdoblju još nekoliko puta bio kum na krštenju, od 1603. redovito se javlja kao krstitelj, a od 1619. se spominje kao lindarski župnik.³⁵

U promatranih dvadeset godina, od 400 upisa zabilježena su četiri slučaja rođenja blizanaca (dakle, osmero djece). U tri slučaja kumovi su bili različiti, a u jednom slučaju jednom blizancu nisu upisani ni ime ni kumovi, pa postoji mogućnost da je dijete umrlo prije krštenja ili da su kumovi bili isti kao i sestri blizanki, premda je vjerojatnija prva pretpostavka.³⁶

³⁴ O tome opširnije: Danijela Doblanović, »Crtice o stanovništvu Lindara na kraju 16. i u prvoj polovici 17. stoljeća.« *Vjesnik istarskog arhiva* 20 (2013): 24-26.

³⁵ Matična knjiga krštenih Lindara (1591-1648).

³⁶ Praksa kumovanja kod blizanaca u promatranim je izvorima drugačija. Negdje su braća imala iste, a negdje različite kumove. U izvorima u kojima se bilježilo tko je djecu donio do crkvenih vrata, osim različitih kumova zabilježene su i različite žene koje su ih donijele. U tom je smislu zanimljiv upis iz Labina koji donosimo u cijelosti: *Adi 23. dicembre 1670. Zaccaria Zuanne, et Adraria Ellisabeta gemelli figliuoli del signor Giovanni Maria Dragogna del q. signor Gasparo, et della dona Zannetta sua consorte furono cioè il maschio presentato alla porta della chiesa dalla signora Laura consorte del signor Zan Marco Zann cancelier et dal medesimo fu levato al sacro fonte et da me don Gio. Batta. Toscani piovano fu battezzato et la puttella fu presentata alla porta della chiesa dalla signora Agnesina moglie del signor Gierolamo Ferri, fu levatta al sacro fonte dal signor Mattio Coppe, et dal signor don Tomaso Battiala archidiacono fu battezzatta.* Matična knjiga krštenih Labina (1662-1682).

Analiza je pokazala da u Lindaru imena kumova nisu bila motivacija za nadijevanje imena djeci.

Iz rovinjske matične knjige krštenih također se vidi da su neki članovi zajednice bili učestali ili uobičajeni kumovi, no ipak ne tako često kao u drugim promatranim župama. Naime, Rovinj je već u kasnom srednjem, a napose u ranom novom vijeku, kada se većina ostalih gradova u Istri borila sa slabom napučenošću, bio vrlo dobro napučen. Svojim položajem i gospodarskim mogućnostima privlačio je brojne nove doseljenike, kako iz Istre tako i s prostora šireg Sredozemlja.³⁷ Stoga se pri određivanju učestalih kumova u Rovinju javljaju dvije poteškoće. Jedna od njih je homonimija, odnosno veći broj različitih osoba s istim imenom i prezimenom, pa je teško utvrditi o kojoj se osobi radi kad je zabilježena kao kum ili kuma, jer često nema druge odrednice osim imena. Druga je vezana uz već spomenut veći broj stanovnika. Naime, i u Rovinju se javljaju osobe koje bismo mogli smatrati učestalijim kumovima. Neke od tih osoba puno su češće kumovale nego česti kumovi u promatranim manjim mjestima, no zbog većeg broja stanovnika u Rovinju se oni javljaju u vrlo niskim postotnim vrijednostima.

Svjedoci na vjenčanju - primjer Rovinja

Tridentski koncil, kako smo već spomenuli, propisao je način sklapanja braka kako bi se u budućnosti nesporazumi i dokazivanja postojanja bračne veze smanjili što je više moguće. Tako je propisao tri obvezne objave u tri nedjelje, odnosno u tri blagdanska dana. Naime, ako bi tko znao za kakvu zapreku za brak, poput krvnog srodstva, postojanja drugog supružnika u drugom mjestu ili kakve druge zapreke za brak trebao je to prijaviti župniku, a mladenci bi u takvim slučajevima trebali dobiti dozvolu za sklapanje braka. U prethodnom razdoblju, kad objave nisu bile uobičajene, događalo se da se naknadno ustanove zapreke poput srodstva ili postojanja drugog supružnika i slično, pa je naknadno trebalo tražiti poništenje bračne veze. Uz ostalo, na koncilu je propisano da župnik treba biti izvršitelj obreda, da su potrebna dva ili tri svjedoka (koja će naknadno moći potvrditi sklapanje braka), te da brak treba biti registriran, odnosno njegovo sklapanje zabilježeno u matičnoj knjizi.³⁸

---

³⁷ Vidi: M. Mogorović Crljenko i D. Doblanović, »Stanovništvo Rovinja prema najstarijoj matičnoj knjizi vjenčanih (1564-1640)«, 241-245.

³⁸ M. Mogorović Crljenko, *Druga strana braka*: 75-78.

Premda su svjedoci na vjenčanju imali drugačiju ulogu nego krsni kumovi, kolokvijalno ih se i danas naziva kumovima, kako na istarskom području, tako i u drugim dijelovima Hrvatske.³⁹ Na istarskom području matične knjige počelo se voditi odmah poslije Tridentskog koncila, a u nekim su mjestima vođene i prije završetka koncila.

Rovinjska matična knjiga vjenčanih pokazuje da su u promatranom razdoblju mladenci najčešće imali dva svjedoka prilikom sklapanja braka, tek u 11% slučajeva bilo je tri svjedoka, a četiri i više svjedoka samo u šest slučajeva (0,025%).

Što se tiče broja svjedoka, nema velike razlike između plemenitih i ostalih građana. U Rovinju plemeniti građani nisu bili potpuno zatvoren stalež, kao primjerice u Dubrovniku, pa su se mogli vjenčavati i s ostalim uglednijim građanima. U promatranom razdoblju petnaest obitelji ulazilo je u gradsko vijeće. Prema Bernardu Benussiju, to su bile obitelji: Basilisco, Bello, Brionese, Burla, Caenazzo, Calucci, Giotta, Leonardis, Pesce, Quarantotto, Segala, Sponza, Vescovi, sredinom 16. stoljeća primljeni su Bichiachi, a sredinom 17. stoljeća Constantini.⁴⁰ U promatranih dvadeset godina vjenčano je 38 plemenitih građana i 57 plemenitih građanki. Od toga ih je samo 11 bilo iz istog sloja, odnosno međusobno vjenčanih, dok su se ostali vjenčavali i s osobama čije obitelji nisu ulazile u gradsko vijeće. Od 57 mladenki iz sloja plemenitih građana samo je u deset slučajeva bilo tri svjedoka na vjenčanju, a u jednom slučaju četiri svjedoka. Od 38 ženika među plemenitim građanima samo je u četiri slučaja zabilježeno više od dva svjedoka, i to: dva slučaja - tri svjedoka; u jednom slučaju četiri svjedoka i u jednome pet svjedoka. Kod vjenčanja u kojima je bilo više svjedoka ni u jednom slučaju nisu oba mladenca bila iz plemenitih obitelji.

Rovinjska matična knjiga vjenčanih pokazuje da su svjedoci na vjenčanju uvijek bili muškarci, nema primjera da je žena bila svjedokinja. Ženama je dosta kasno, tek krajem 19. ili početkom 20 stoljeća, zavisno od područja, dozvoljeno da se nalaze u ulozi vjenčanih svjedokinja.⁴¹

³⁹ A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, »Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)«, 355.

⁴⁰ Bernardo Benussi, *Storia documentata di Rovigno*. Trieste: Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume; Università popolare di Trieste, 1977: 78-80. Usporedi: Marino Budicin, »Lo sviluppo dell'abitato di Rovigno oltre il canale sulla terraferma (secoli XVII e XVIII)«, *Atti del Centro di ricerche storiche-Rovigno* 22 (1992): 128-129.

⁴¹ Vidi: A. Violić-Koprivec i N. Vekarić, »Krsni i vjenčani kumovi katolika u Dubrovniku (1870-1871)«, 355.

U promatranom razdoblju u Rovinju su u velikom broju slučajeva, 38%, svjedoci bili klerici, kojima se uz ime pojavljuje i oznaka koja na to upućuje, poput: ostijarij (*ostiario/hostiario*), kanonik (*canonico*), klerik (*chierico*), đakon (*diacono*), subđakon (*subdiacono*), kapelan (*capelano*), svećenik (*pre, don*).⁴²

Ponekad su oba svjedoka bile crkvene osobe, a ponekad samo jedna od njih. Većina crkvenih osoba koje se javljaju kao svjedoci bila je vezana uz rovinjsku crkvu, odnosno rovinjski kaptol, ali se javljaju i oni vezani uz susjedne župe (primjerice Dvigrad - *canonico di Doi Castelli*). Međutim, nije uvijek potpuno jasno je li netko od njih bio svjedok zato što se slučajno našao u crkvi ili je baš bio izabran. Osim crkvenih osoba, kao svjedoci su se pojavljivale i druge osobe, primjerice aromatar, liječnik (*medico*), ali se oni rjeđe javljaju u izvorima. Osim njih, često se javljaju i osobe bez neke posebne odrednice.

Matične knjige vjenčanih pokazuju da odabir svjedoka i nije bio osobna stvar. Izgleda da je uloga svjedoka bila donekle i profesionalizirana, odnosno u mnogim se slučajevima kod različitih parova javljaju isti svjedoci u toj ulozi, a redovito se kao svjedoci javljaju pojedine crkvene osobe. Pojedine osobe bile su u više navrata svjedoci na vjenčanju. Tako je, primjerice, Domenego Ostier (*ser Domenego da San Vincenti nostro hostiario*) bio svjedok 25 puta, klerik (*chierico*) Gabriel Bodi 20 puta, *pre* Francesco Buseti kanonik i klerik (*canonico et clerico*) 14 puta, klerik (*chierico*) Alvise Quarantotto de *ser* Francesco 11 puta itd.

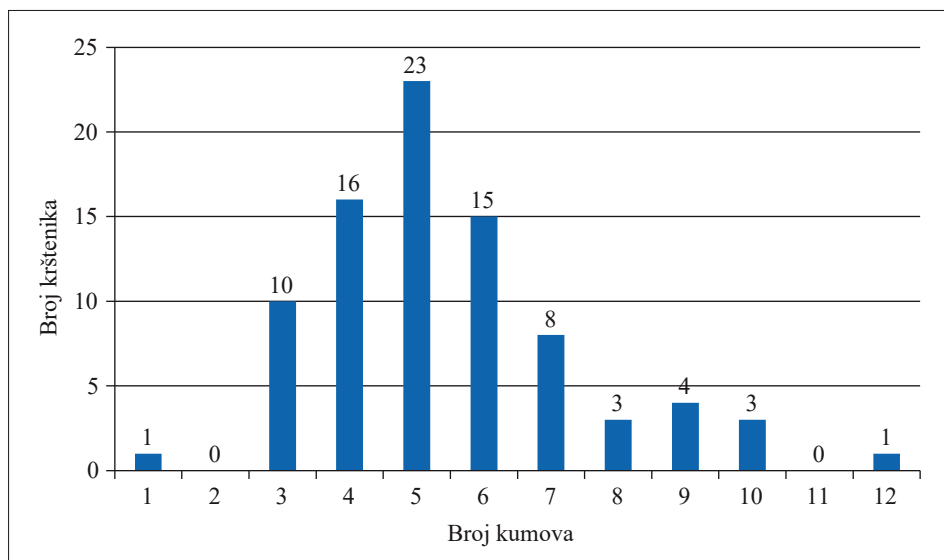
Fenomen profesionalnih svjedoka u Francuskoj, ali u 19. stoljeću, spominje i Vincent Goudron, navodeći da je njihov postotak u određenom razdoblju (1830-1840) bio visok, da bi u drugom razdoblju (1860) opao.⁴³ "Profesionalnih svjedoka" bilo je u Savičenti (1734-1813). Najčešće se radilo o zvonarima ili sakrestanima.⁴⁴ Spomenuti fenomen tzv. "profesionalnih svjedoka" opažen je, dakle, u Rovinju u drugoj polovici 16. stoljeća, a nadolazeća bi istraživanja trebala podrobnije rasvijetliti njihovu ulogu i status, te usporedbu s drugim istarskim mjestima.

⁴² Matična knjiga vjenčanih Rovinja (1564-1642).

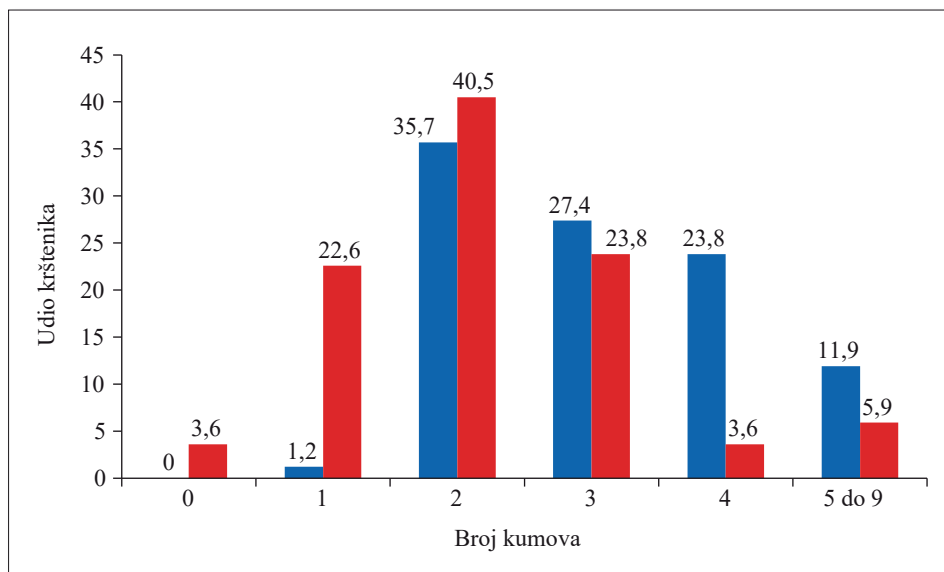
⁴³ Vincent Goudron, »Les témoins de mariage civil dans les villes européennes du XIX siècle: quel intérêt pour l'analyse des réseaux familiaux et sociaux?« *Histoire, économie & société* 2 (2008): 84.

⁴⁴ Danijela Doblanović, *Demografska slika župe Svetvinčenat od početka 17. do početka 19. stoljeća*. Zagreb: Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, doktorska disertacija, 2013: 122-124.

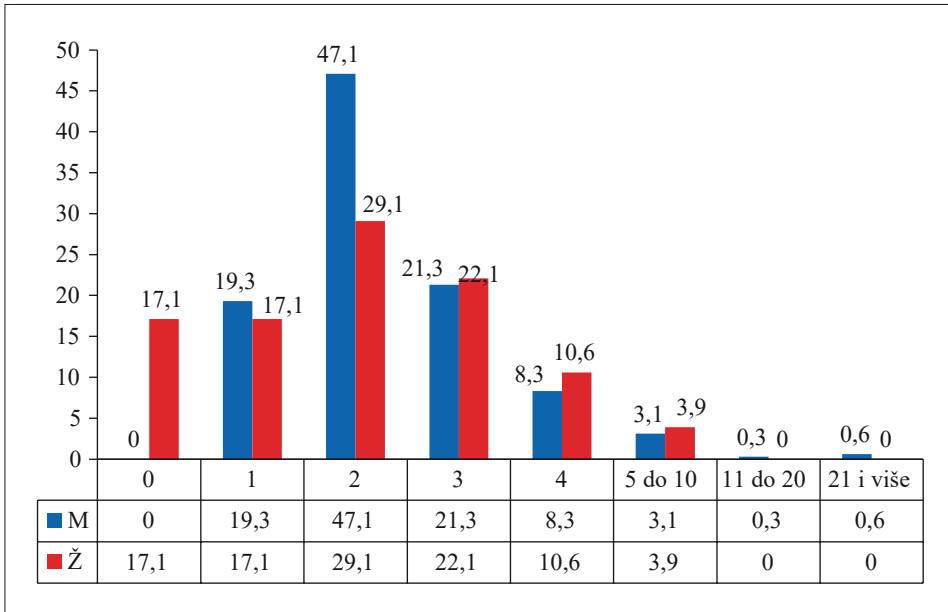
Grafikon 1. Broj kumova u Umagu (bez babice) (1483-1499)

Grafikon 2. Kumovi u Umagu (1483-1499)

Grafikon 3. Rovinjski kumovi u razdoblju od 1560. do 29. listopada 1564.

Umjesto zaključka

Duhovno srodstvo kojim su se obitelji povezivale bilo je važno vezivno tkivo neke zajednice. Izvori pokazuju da je mreža koja povezuje različite obitelji u zajednici vrlo gusta i teško raskidiva. Krštenja su u tom smislu bila iznimno važna. Imati “dobrog” kuma značilo je imati veću mogućnost za uspjeh i potporu u slučaju potrebe. Kuma se moglo izabrati, a kumom se moglo i postati te na taj način vlastitu obitelj povezati s drugom, željenom obitelji.

Kad je riječ o broju kumova na krštenju, iz analiziranih izvora je jasno vidljivo poštivanje tridentske odredbe o smanjenju broja kumova. Kao i na drugim područjima (primjerice na Apeninskom poluotoku), tako je i u Istri prevladavao model monokumstva u različitim oblicima. U Umagu je poslije Tridenta krštenik imao samo jednog muškog kuma, u Savičenti i Rovinju dva (muškarac i žena). Lindarski primjer spadao bi u model ograničenog multi-kumstva (muškarac i dvije žene). Što je utjecalo na različite prakse još treba istražiti. Također, različite su bile i prakse odabira kumova. Ono što izvire iz izvora je određeni broj osoba, odnosno obitelji u župi koje su bile omiljeni kumovi. U manjim mjestima/župama (npr. Savičenta) broj čestih kumova bio

je manji, odnosno njihov udio u kumstvima značajno veći nego u većim župama (npr. Rovinj).

Matična knjiga vjenčanih Rovinja pokazuje da su pojedini svjedoci na vjenčanju, vjerojatno zbog svoga posla, a možda i mjesta stanovanja, učestalije bili u toj ulozi. Naime, svjedoci su često bili klerici, odnosno osobe koje su bile vezane uz crkvu ili su u njoj često boravile. Moguće je da su ostali česti svjedoci stanovali u blizini crkve pa su samim time bili “zgodni” i dostupni za tu ulogu.

Istraživanja kumskih veza u istarskim župama dosad nisu provedena, pa je ovaj rad i uzorci koje smo odabrali tek početak rasvjetljavanja institucije kumstva u Istri od kasnog srednjeg vijeka dalje.

GODPARENTS AND MARRIAGE WITNESSES IN ISTRIA FROM THE FIFTEENTH TO THE SEVENTEENTH CENTURY

**DANIJELA DOBLANOVIĆ AND
MARIJA MOGOROVIĆ CRLJENKO**

Summary

On the basis of baptismal parish registers of Bale, Labin, Rovinj, Savičenta and Umag, the authors examine the issue of godparenthood, i.e. marriage witnessing in Istria from the late fifteenth to early seventeenth century, a period which saw a number of changes regarding godparenthood practice as result of the Tridentine Council. Apart from the reduced number of godparents in the post-Tridentine period, the authors shed particular light on the selection of godparents and the fact that some members of the community frequently acted in this role.

Considering that baptism entries contain other interesting information, such as who brought the child to baptism, the authors have drawn a parallel between the baptismal practice in several Istrian parishes. The important role of midwives around the childbirth has been highlighted, because besides assisting the delivery, they were authorised to perform emergency baptisms. In some parishes, midwives were also registered among godmothers, or even explicitly recorded as “great godmother” (*comare mazor*).

Lastly, the analysis of the entries pertaining to witnesses in the marriage registers shows that they were mainly male. Apparently, clerics commonly acted as witnesses, or rather persons connected to the church in one way or another (sacristans, bell ringers, etc).

